

İLKÖĞRETİM OKULLARI SINIFLARINDA ÖĞRENCİLERİN VE FİZİKÎ DURUMUN ORGANİZASYONU

Yrd. Doç. Dr. Satılmış Tekindal

Arş. Gör. A .Lebriz Sönmez

Amasya Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü

Bu çalışmanın amacı sınıfla öğrencilerin ve sınıfın fizikî durumunun nasıl organize edileceğini belirlemeye çalışmaktır. Eldeki çalışmanın konusu ile ilgili olan kuramsal yayınlar ve araştırmaların ulaşılabilenleri bu çalışmanın örneklerini oluşturmuştur. Veriler eldeki çalışmanın amaçlarına uygun bir şekilde organize edilmiştir. Sınıf içinde öğrencilerin ve sınıfın fizikî durumunun istedik yönde organize edilmesi öğrencinin derse katılımını olumlu yönde etkileyebilir.

Bu yazının amacı bakımından sınıf organizasyonu, özellikle ilköğretim okulları sınıflarında öğretmenin kendi sınıfını organize etme şekli olarak tanımlanabilir. Sınıf organizasyonunun biçimi öğrenme ve öğretim üzerinde etkiye sahip olabilir. Sınıf, öğrencilerin kendi yaşantıları yolu ile davranışları değiştirmeye ve oluşturmaya çalıştığı yerdir. Okulun temel öğeleri olan program, öğrenci, öğretmen, ve kaynaklar sınıfın içindedir ve birbirleri ile sınıf içerisinde etkileşim halindedirler. Bu etkileşimin neliği ve nasıllığı sınıf organizasyonunun biçimi ile yakından ilişkilidir. Öğrenme ve öğretimin niteliğinde sınıf organizasyonunun biçimine bağlı olarak değişimler görülebilir. O halde sınıf organizasyonu nasıl olmalıdır?

Başar (1994) sınıf içinde farklı amaçlarla kullanılacak köşelerin, ilci ve öğrenme me"özlerinin oluşturulmasını; bunları oluştururken öğrenciye kazandırılacak hedef davranışlar ile öğrenci özelliklerinin dikkate alınmasının gerekliliğini belirtir. Aynı yazar, Jacobsen ve diğerleri (1985) ile Harris (1991)'in öğrencilerin oturma düzeninin sınıf yönetimini ve eğitsel çabaları desteklediğini veya engellediğini belirttiklerini ifade eder (Başar 1994:35).

Okullarımızda, genellikle sıralara ikişerli, üçerli oturulur. Öğrencilerin yüzleri tahtaya, öğretmen masasına dönüktür ve birbirlerinin ensesini görürler. Böyle bir oturuş biçimi, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci etkileşimini, öğrencilerin küçük gruplar halinde çalışmasını, sınıfta tartışma ve benzeri etkinliklerin yapılmasını olumsuz yönde etkileyebilir (Alıcıgüzel 1979:64).

Sınıfın özellikle de ilköğretim sınıflarının organizasyonunun biçimi, öğrenciye kazandırmak istediğimiz davranışların niteliği, davranışların geliştirildiği kapsam, öğrencilerin özellikleri, vb. yakından ilgilidir, işte;, bu yazı ile, sınıfta nelerin öğrenme ve öğretime katkıda bulunacak biçimde organize edileceği ve bu organizasyonun nasıl yapılabileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın kapsamı, sınıftaki öğrencilerin ve sınıfın fizikî durumunun organizasyonu ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın iki amacı vardır:

- 1- Öğrencilerin sınıftaki organizasyonunun biçimini anlatmak,
- 2- Sınıfın fiziksel durumunu organize etmeyi belirtmektir.

Sınıf içindeki öğrenme ve öğretime bir çok faktör etki eder. Bu faktörlerin etkilerini istendik yöne doğru çekmek özellikle öğretmenin (elbette diğer ilgililerin de) görevidir. Öğretmenin öğrencilerde oluşturmayı düşündüğü davranışlara göre sınıfını nasıl düzenleyeceğini, daha açık olarak öğrencileri nasıl organize edeceğini ve sınıfın fizikî düzenlemesinin nasıl yapılacağını bilmesi ve uygulaması öğrenci başarısını daha da artırabilir. Eldeki çalışmada verilen fikirlerin, öğrenci başarısını artırmaya yönelik çalışmalara katkı getireceği umulmaktadır.

Bu çalışma, konu ile ilgili literatürün taranması şeklinde yapıldığından tarama modelindedir. Eldeki makalenin konusu ile ilgili olan kuramsal yayınlar ve araştırmaların pratik nedenlerle ulaşılabilenlerinden 6 tanesi bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Veriler, eldeki çalışmanın amaçlarına uygun bir şekilde organize edilmiş ve yorumlar yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

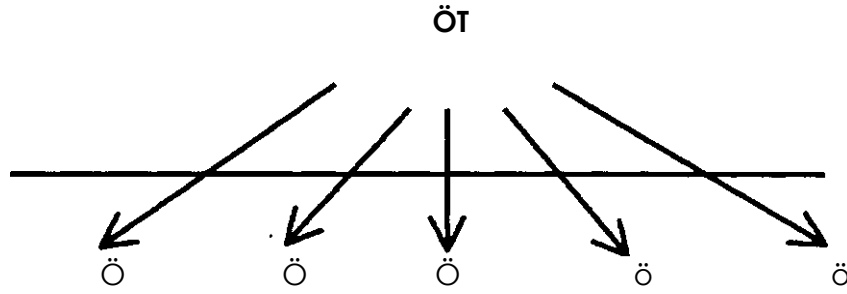
Bu çalışmanın amaçlarından birisi öğrencilerin sınıfta organizasyonunun biçimini anlatmak; ikincisi de sınıfın fiziksel durumunu organize etme ve bu organizasyon ile öğrenci organizasyonu arasındaki ilişkiyi belirtmeye çalışmaktır. Aşağıda bu amaçlara hizmet edebilecek şekilde önce öğrenci organizasyonu ve sonra da sınıfın fizikî durumunun organizasyonu üzerinde durulmuştur.

Öğrencilerin Organizasyonu

Öğrencileri organize etmenin bir çok yolu vardır. Öğrencilerin tamamını bir bütün olarak ele almak ve onları gruplara ayırmak bunlardan bazılarıdır. Bu organizasyon biçimlerinden hangisinin tercih edileceği dersin hedefleri, kapsamı, öğrenci özellikleri, ... vb. ile ilgilidir. Aşağıda bu organizasyon biçimlerinden altı tanesi üzerinde durulmuştur.

Öğretmen Merkezli Durum

Öğretmen (Öt) merkezli organizasyon Şekil 1 deki gibi gösterilebilir.

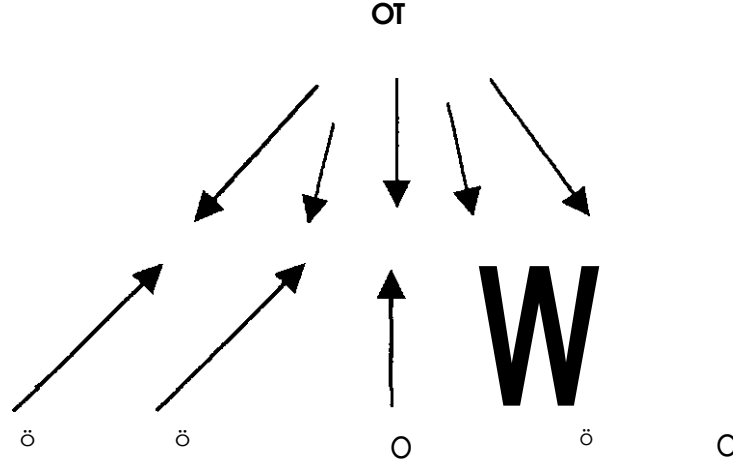

Şekil 1. Öğretmen Merkezli Organizasyonda Öğretmen-Öğrenci İlişki

Buradaki etkileşim kalıbı öğretmenin anlatıp, öğrencinin dinlemesi şeklindedir. Oeser (1966)'e göre, burada öğrencilerin öğretmen ile ilişkisi dinleme, anlama, ve kavrama ile sınırlı olup, öğrenciler arasında etki eşim yoktur (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:150). Öğretmen otoriteyi sağlayıcı, teşvik edici ve emredicidir. Şekil 1 deki yatay çizgi ile; de gösterildiği gibi öğretmen ile öğrenciler arasında kesin bir ayırım vardır. Bu organizasyon biçimi bir ders işleme sürecinin tamamını oluşturmamalıdır. Öğrencilerin pasif kalması gibi bir çok dezavantajları vardır. Öğretmen yeni bir konuya başlarken veya bir konuyu özetlemede kullanabilir.

Konuyu Tartışma

Öğretmen (Öt)'in tam başat olmadığı fakat yine de ağırlıklı olcuğu bir etkileşim durumudur. Şekil 2'deki yatay kesik çizgi ve ok başları öğretmenden öğrenciye ve az çok tersi bir etkileşimin olduğunu gösterir.

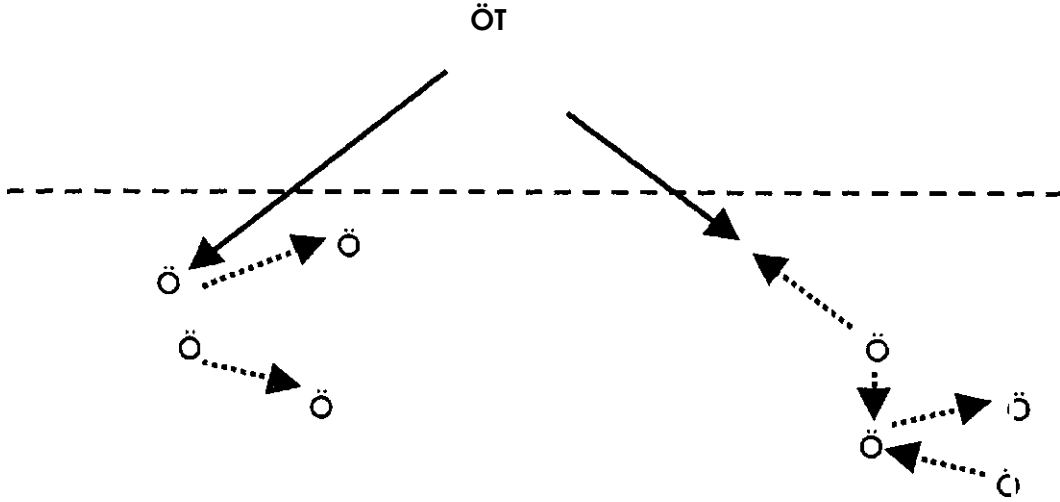

Şekil 2. Konu Tartışmada Öğretmen-Öğrenci İlişkisi.

Lider olarak öğretmen sorulan sormasına ve cevapları almasına ve/veya vermesine rağmen, girişim her zaman öğretmende olmayabilir; öğrenciler arasında rekabet doğabilir. Oeser (1966)'in belirttiği gibi, öğretmen (1) grup liderliğini eğitimsel faaliyetlere yönlendirmeli, (2) bireysel liderliğin gelişmesini teşvik etmeli ve (3) otoriter liderliği bastırırken ortak hedeflere; doğru genel çabayı teşvik etme gibi sosyal amaçları da burada geliştirebilir (in Cohen, Manion, Morrison 1996:151). Özellikle kalabalık sınıflarda öğrencilerin tamamının tartışmaya etkilice katılamaması (YÖK/Dünya Bankası 1997:5:4) gibi sınırlılıkları vardır.

Aktif Öğrenme

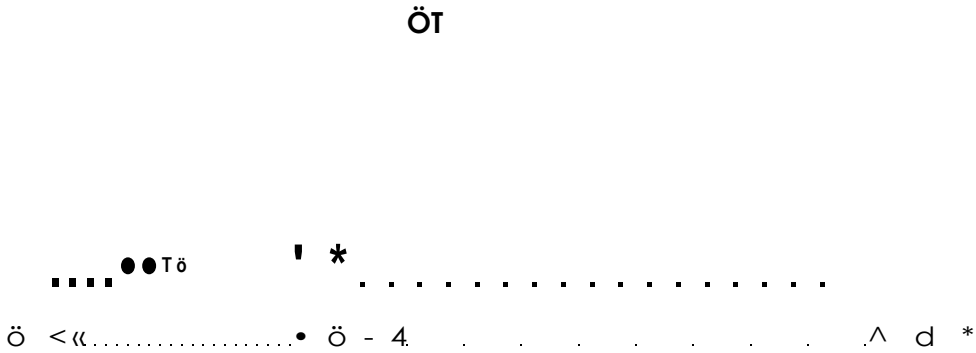
Öğretmenin tartışmaya izin verdiği ve öğrenciler arasında karşılıklı yardımlaşmanın olduğu bir durumdur. Şekil 3'de görüldüğü gibi, öğretmen bir rehber rolünü üstlenmeye başlamıştır. Bunun yanında öğretmen diğer rollerini de korur. Öğretim sürecindeki önemli husus her öğrencinin ihtiyaçları ile işlemlerin gerektirdiği ihtiyaçların değişmesidir (Cohen, Manion, Morrison 1996:152). Bu nedenle, buradaki durum işlem ve öğrenci merkezli olup, kooperatif yapının bir başlangıcı olarak tanımlanabilir.

Şekil 3. Aktif Öğrenmede Öğretmen-Öğrenci ve Öğrenci-Öğrenci ilişkisi

Aktif Öğrenme; Bağımsız Planlama

Burada öğrenciler küçük gruplara ayrılmış ve aktiftirler. Öğretmen bir danışman konumundadır. Şekil 4 de öğretmen-grup ilişkisi, grup içinde öğrenci-öğrenci ilişkisi ve grup-grup ilişkisi gösterilmiştir.

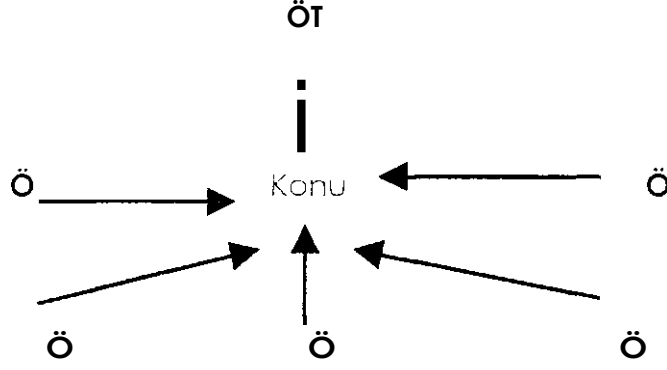

Şekil 4. Aktif Öğrenme; Bağımsız Planlamada Öğretmen-Grup ilişkisi, Grup içi ilişkiler ve Grup-Grup ilişkisi.

Oeser (1966)'in de belirttiği gibi, gruplar işlerini ayrıntılı olarak planlarlar, birbirlerinin fikirlerine adapte olurlar, güçlüklerini tartışırlar ve bir fikir birliğine varırlar. Bu tip bir organizasyonda bağımsız araştırma, aktif öğrenme ve işlem merkezli bir liderlik vardır. Öğrenci ve işlem merkezli bir durum ve kooperatif bir çalışma görülebilir (in Cohen, Manion, Morrison 1996:152).

İşlem (Konu) Merkezli Grup

Problem, proje veya özel bir konu ile ilgilenen küçük gruplardan oluşur. Bu çeşit bir yapı bir seminer veya bir tartışmanın bir bölümünde bulunabilir. Şekil 5 de gösterilen ok başları bir bütün olarak grubun konu ile 3 ilgilendiğini, konunun netliğini, açıklanmasını ve çözümünü gösterir.

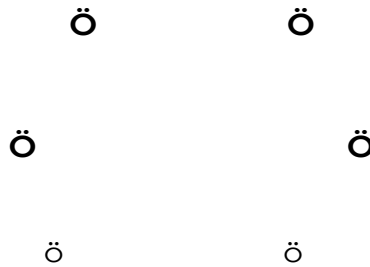

Şekil 5. Konu, Öğrenci ve Öğretmen ilişkisi

Durum hiyerarşik olmayıp konu merkezlidir. Öğretmenin rolü, grubun tecrübeli bir üyesinin rolü gibidir. Gelenekselleşmiş zorlayıcı öğretmen rolleri burada görülmez. Grup üyeleri birbirlerine danışır ve işbirliği içindedirler (Cohen, Manion ve Morrison 1996:153).

Bağımsız Çalışma

Bu son durumda, Şekil 6'da görüldüğü gibi, öğrenciler arasında etkileşimi yoktur.

Şekil 6. Bağımsız Çalışma Durumu.

Öğrenciler kendi kendilerine çalışırlar. Örneğin, öğrencilerin kend kendilerine alıştırma yapmalarında olduğu gibi.

Yukarıda anlatılanlar özetlenirse, birden dörde kadar öğretmen, program ve öğrenci merkezli aktivitelere; pasif öğrenmeden aktif öğrenme/e, bir başka deyişle en düşük öğrenci katılımından en yüksek öğrenci katılımına doğru gelişen bir değişimin izlendiği söylenebilir. Beşinci durum program merkezli olup, burada da öğretmenin rolü yok olmuş gibidir.

Öğretmenin, yukarıda sayılan altı durumdan hangisini tercih edeceği, temelde kazandırılacak davranışa bağlı olmakla beraber Oeser (1966) şu hususlarda belirleyici olduğunu göstermektedir: (1) Öğretmenin kendi rolü ile ilgili başatlık tavrının seviyesi, yani onun sınıfta otorite olup olmaması hakkındaki anlayışı, (2) öğrenci sayısının çok veya az olması, (3) sınıfın akademik seviyesinin düşük ya da yüksek olması, (4) öğrencilerin aktiflik veya pasiflik ile ilgili performansı ve bu konudaki isteğinin düzeyi, (5) öğrencilerin bireysel çalışma veya işbirliği içinde çalışma eforu, (6) kapsama uygun materyalin varlığı-yokluğu, (7) ihtiyaçları karşılamanın zorluğu veya kolaylığı, (8) danışmanlık, (9) derste öğretim, sınav, .. vb. neyin yapıldığı. Öğretmen bu hususları göz önüne alarak, öğrencilerin organizasyonunda yukarıdaki durumlardan birini veya bir kaçını "ercih edebilir (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:153).

Sınıftaki öğrencilerin tamamı bir grup olarak düşünülebilir. Pollard ve Tann (1993) tarafından özellikle kalabalık sınıflarda bunun yeterli bireysel dayanışmayı, öğrencilerin farklı ihtiyaçlarını karşılamaz denilmektedir. Alexander, Rose ve VWoodhead (1992) aynı durum için. sınıfın düzenini sağlamanın, amaca ulaşmanın ve öğrencinin dikkatinin derse yoğunlaşmasının zor olduğunu belirtmektedirler. Ancak, yeni bir durumun açıklanması ve bir konunun özetlenmesi gibi durumlarda öğrencilerin tamamı bir grup olarak alınabilir (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:155).

Öğrenci özelliklerinde farkların oluşu ve yukarıda belirtilen dezavantajlarından dolayı sınıfın tamamını bir grup olarak alma yerine grupta bireyselleştirilmiş öğretime gidilebilir. Ancak, Bennett ve Dunne (1992)'ın belirttiği gibi, bunun da zamanın, öğretim elemanının ve araç gerecin yetersiz oluşu gibi önemli dezavantajları vardır (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:155). Aynı yazarlar sınıfta öğrencileri gruplara ayırarak çalışmanın daha uygun olacağını savunurlar: Tartışma, panel, sempozyum ve dramatizasyon da grup çalışma yöntemleridir. Bu yöntemlerde sınıftaki öğrencilerin hepsini ki özellikle kalabalık sınıflarda etkin hale getirmek oldukça zordur (Alicigüzel 1979:263-271). Sınıfta öğrencileri gruplara ayırarak yapılacak grup çalışmasının avantaj ve dezavantajlarının neler olduğu, gruplamanın nasıl yapılacağı ve grubun

nasıl çalışacağı bir çok yazar (Özden 1997; Cohen, Manion ve Morrison 1996; Alıcıgüzel 1979; Michaelis 1956) tarafından ele alınıp anlatılmıştır. Eldeki çalışmanın hacmini büyütmek için bunlar üzerinde durulmamıştır.

Sınıfın Fizikî Durumunun Organizasyonu

Sınıfın fiziksel durumundan eğitimsel amaçlarımıza destek vermesi için, en iyi nasıl yararlanılacağını bilmek, sınıf organizasyonu konusunda önemli bir katkı sağlar. Bunun nasıl yapılacağı konusunda ise çoğu uzmanlar sınıfın bir planını çizerek (tercihen ölçülü), kapı ve pencereler; sabit şekillerle belirterek başlamamızı öneriyorlar (Cohen, Manion ve Morrison 1996:161). Bu yöntemle, boşluğun en iyi kullanımı ve pencere, tavan, duvar., vb. yerlerden daha fazla nasıl yararlanabileceğimiz ortaya çıkacaktır.

Kerry ve Tollitt (1987), boşluğu bir öğretim kaynağı olarak tanımlar ve yen, bir öğretmen için boşluk yönetiminin önemli bir yetenek olduğunu söylerler (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:162). Sınıf, ustaca düzenlenmiş bir çevre olmalıdır, çünkü davranışı değiştirmenin çok etkili bir yolu, çevreyi değiştirmektir (Flechsig, 1989:69 in Başar 1994:32). Sınıf ortamı, işlevsel bir sanat ve güzellik alanı, öğrenme için güdü merkezi olmalı, öğrenci özelliklerine göre kolaylık sağlamalıdır. Uyarıcı ve çeşitlenmiş ortamda öğrenme daha iyi gerçekleşir (Taylor 1993:36 in Başar 1994:33). Buradan farklı aktiviteler için farklı alanlara ihtiyaç duyulabileceği çıkarılabilir. Bu, kısmen grup çalışmasıyla da ilişkilidir. Grup çalışmaları için kullanılacak masa ve sıraların düzenlenmesinden sonra geriye kalan alanın (boşluğun) aktiviteye göre kullanılması ve organize edilmesi gerekir. Kerry ve Tollitt (1987) 'boşluğun en iyi kullanılması' konusunda şöyle fikirler önerirler (in Cohen, Manion ve Morrison 1996:163):

Zemin Sahası: masa, sandalye... vs. lerin planı, yapacağınız aktivite türlerinde etkili olacaktır. Bireysel çalışma, grup çalışması, hikaye zamanı, vb. aktivite için boşlukları düşünün.

Duvar Boşluğu: Bundan sergileme için yararlanılabilir. Çocukların eserleri, uyarıcı materyaller, güncel bir olay etrafındaki kaynak materyaller bu boşluğa konulabilir.

Panolar. Sabit kaynaklar burada daha da çeşitlenebilir (zımbalar, iğneler, vb.). Kelime merdivenleri gibi daha uzun dönem kalacak maddeler de burada tutulabilir.

Kara/Beyaz Tahtalar: O günün tarihi, mevsim, şekilli saatler, 'bir gün için kelime' teşviki.

Saklama Alanı: Giriş, temizlik, plan sorunlarını çözün. Eğer görünmesini istemiyorsanız alan nasıl saklanabilir? Örneğin, çıkış, zaman makinesi olarak giydirilmiş veya çarpıcı bir şekilde süslenebilir.

Yatay Yüzeyler: Araç-gereç için uygundur.

Tavan Tahtaları: Eski okullarda bunlar sabit materyalleri (kelime tablaları,.. vs.)Jasmak için uygundur.

Geçitler: Bunlar bir okuma köşesi, grup çalışma alanı, ıslak alar, ışıklı zemin için kullanılabilir.

Pencereler: El işi çalışmaları genellikle etkin bir biçimde gösteri ebilir. Pencere dışarı doğru çıkık olabilir, doğal hayatı izleme veya okul bahçesinde kuş besleme için idealdir.

Islak Alanlar: Elişi çalışmaları, pişirme, ... vs. nin yanı sıra, bunlar bi imsel deneyler, ses ve sayı çalışmaları, akvaryum kurma, ... gibi işlemler için idealdir.

Bitişik Koridor: Sınıfta geliştirilen herhangi bir konuyu vurgulamak için süslenebilir, örneğin kendi kendine kitap ödünç alma kitaplığı ve okuma alanları.

Elektrikli Noktalar: Öğretim ve öğrenimde kullanılacak görsel-şitsel kaynakların kullanımını sağlar.

Başar'ın, TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi'nde yaptığı "Sınıf Yönetimi" adlı araştırmasında (Başar 1994:159) sınıflardaki panoların haricinde ilgi köşesi ve öğrenme merkezlerine rastlamadığını, farklı ilgi ve gereksinimleri karşılayan merkez ve köşelerin yetersiz olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca sıraların yer değiştirebilmesindeki zorluk yüzünden grup tartışması, küçük grup etkileşimi, özel çalışma grupları gibi farklı eğitsel düzenlemelere gitmekte zorlanıldığını gözlemlenmiştir. Aynı yazar, sınıflarda öğrenme merkezleri ve ilgi köşeleri kurularak, gereksinim karşılayıcı, ilgi çe-kici,

öğrenme isteğini artırıcı bir sınıf haline getirilmesi gerektiğini; öğrenci sıra ve masalarının farklı yüksekliklerde ve değiştirilebilmesi daha kolay olanlarının yeğlenmesinin yararlı olacağını önermektedir (Başar 1994:170).

Sonuç

Bir literatür taramasının sınırlılıkları içinde, sınıfta öğrencilerin ve sınıfın fizikî durumunun nasıl organize edileceğinin fikirlerini ortaya koymaya çalışan bu çalışmanın sonuçları şöyledir. Öğretmen, derste öğrencilere kazandırmayı düşündüğü davranışlara yönelik olarak öğrencileri öğretmen merkezli, program merkezli ve öğrenci merkezli olarak organize edebilir. Bu organizasyonlardan hangisinin tercih edileceği ilgili hedef davranışların yanı sıra öğretmenin otoriterlik anlayış, sınıftaki öğrencilerin sayısı, sınıfın akademik seviyesi, öğrencilerin bireysel çalışmaya ve işbirliği içinde çalışma eforu gibi faktörler etki eder. Öğretmen bunları düşünerek en etkili öğrenmeyi sağlayacağını düşündüğü organizasyon/lar biçimini tercih edebilir. Diğer taraftan sınıfın fizikî durumunun da öğrencilere kazandırılması düşünülen davranışlar ve öğrenci özelliklerine göre organize edilmesi uygun olur. Öğretmen sınıfta sadece oturma düzenini ayarlamakla yetinmemelidir. Sınıfın duvar ve zemin boşlukları öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve öğrenci motivasyonunu artırıcı olacak şekilde düzenlenip organize edilmelidir.

Sonuç olarak, gerek öğrencilerin gerekse sınıfın fizikî durumu organizasyonunun istendik yönde olması, öğrencilerin derse katılımının olumlu yönde etkileyebilir.

Kaynakça

- Alıcıgüzel, İzzettin** (1979). *ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Dördüncü Basım)* . Ankara : **Inkdâp ve Aka.**
- Basar, **Hüseyin** (1994). *Sınıf Yönetimi*. Ankara : **Pegem Yayınları No: 13.**
- Cohen, L. , L. Manion and K. Morrison** (1996). *A Guide To Teaching Practice (fourth edition)*, NevAork : **Routledge.**
- Michaelis, John U.** (1956). *Social Studies for Childreu in a Democracy* . Englevwood Cliffs : **Prentice-Hall, Inc.**
- Özden, Yüksel** (1997). *Öğrenme ve Öğretme* . Ankara : **Pegem Yayınlan**
- Y O K / Dünya Bankası** (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi* . Ankara : **MEGP. Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.**